

KARDOS Tiborról mesterei, barátai, kollégái, tanítványai

CSORBA, Győző, költő. *A város oldalában*. Csuha István beszélgetése Csorba Győzővel (Jelenkor, 1991, 34. évfolyam)

1991

Túl azon, hogy a pécsi egyetemen bölcsészkar is működött, voltak itt igen tehetséges emberek. Kolozsvári Grandpierre Emil és *Kardos Tibor* már 1926 körül elkezdtek mozogni, és alakítottak egy társaságot. Még mindig nem tudom pontosan, hogy mi volt a neve. Az emlékezők egyik része azt állítja, hogy Batsányi Társaság, a másik azt, hogy Batsányi Kör. (p. 73.)

...a Római Magyar Akadémiának, ahova mi kimentünk, az igazgatója Kardos Tibor volt. Kardos Tibor pécsi illetőségű volt. Nem közvetlenül pécsi születésű, hanem a felesége révén kötődött ide a városhoz, és a városon keresztül persze az egyetemhez is. Nem tudom, ismered-e a Szőlőskert nevű vendéglőt a Hunyor szálló mellett? Itt volt az ő felesége szüleinek egy nagy-nagy szőleje, és azon állt egy igen szép préház. Ez a ház még a régi pécsi világból maradt meg. Tibor apósa, ha jól emlékszem, orvos volt. Akkoriban, amikor ők ezt megvették, ez a rész félig-meddig még külvárosnak számított; építettek rá egy nagyon szép villát, klasszikus villa-stílus-ban. Én akkor is jártam náluk, amikor még a régi formájában állt az épület. Az udvaron volt egy kis fürdőmedence is. Szóval semmi nem hiányzott a kényelemhez az üdülni szándékozók számára. Mindaddig így állt, és az övék volt, amíg, sajnos, ki nem sajátították. Mert arrafelé házat, utat, mindent építettek. Tibor elment Pestre. Amikor aztán ott konszolidálódtak a dolgai, már nemigen jövedelmezett. Csak ritkán, rövid időre, mert azért volt még itt rokonsága. De azelőtt, mikor a villa még állt, szinte az egész nyarat itt töltötte.

Tiborral én úgy kerültem közelebbi kapcsolatba, hogy fordítottam neki Janus Pannonius-verseket. Tudnivaló, hogy Kardos Tibor a pécsi egyetem magántanáraként sokat foglalkozott Janus Pannoniusszal, írt róla tanulmányokat, előadott róla a pécsi egyetem bölcsészkarán is, ha jól emlékszem. Ő olasz-latin szakos tanár volt, korábban itt, Pécsen végzte a tanulmányait. Abban az időben, amikor először került ide Pécsre egy tehetséges irodalmár társaság. Azt tudod, hogy Trianon után Pozsonyból az egyetem ideköltözött. Kardos Tiboron kívül itt tanult akkor Tatay Sándor, Kolozsvári Grandpierre Emil, egy Patkós György nevű fiatalember; róluk és az általuk alapított Batsányi Társaság nevű egyletről beszéltem már. Kardos Tibor közéjük tartozott. Takáts Gyula, Weöres Sándor, Bajcsa András egy egyetemi generációval később jöttek. A bölcsészkart 42-43-ban tovább is költöztették Pécsről, azalatt a szűk húsz esztendő alatt, amíg itt létezett, nem is nagyon alakult ki az intézménynek valamiféle hagyománya. Még talán generációkról se nagyon lehet beszélni. [...] Mindenesetre Kardos Tibornak nagyon jó kapcsolatai voltak Péccsel. Weöres Sándort is igen jól ismerte. Minket, néhányunkat rávett arra, hogy az ő régen dédelgetett tervében, abban, hogy készüljön egy teljes magyar Janus, részt vegyünk. Méghozzá, ahogy ő képzelte, egy kritikai kiadás, abban segítsünk. A mi segítségünk már itt kezdetét vette Pécsen. Volt egy kiadvány, ami oktatási célra jelent meg, *Magyar irodalmi szöveggyűjtemény*, úgy

emlékszem, ez volt a címe. Ebben a legősibb magyar nyelvemlékekkel kezdődött az anyag. Nyilvánvalóan az első kötetben kaphatott helyet Janus Pannonius, mert előtte jelentősebb magyar irodalom a szó szoros értelmében nemigen volt. Ebben a kiadványban Kardos Tibor szerkesztette a Janus Pannoniusszal kapcsolatos részt. Már akkor többünket bevont a munkába, hogy fordítsunk Janust. Természetesen azokat, akik itt kapcsolatba kerültek vele, Weöres Sándort, Takáts Gyulát, aztán engem a legelsőik között kért fel. De azon kívül jó kapcsolata volt Nemes Nagy Ágnessel, Kerényi Károly idősebb lányával, Kerényi Gráciával, sőt még Szabó Magdával is. Még néhány más embert is beszervezett; lehet, hogy most elfelejtettem valami fontos embert. Mindenesetre ez a története annak, hogy én vele összebarátkoztam. Kardos Tibor 1947-ben aztán olyan ürességgel, hogy létre akar hozni egy teljes Janust, és ahhoz minket, fordítóit föl kell szabadítani a hivatali elfoglaltságok, a mindennapi munka alól, beajánlott a minisztériumba egy öthónapos római tartózkodásra." (p. 119-121.)

Kardos Tibor elhatározta, hogy minket befog, ott helyben megszervezi, és lefordíttatja velünk a teljes Janus-anyagot. Természetesen nekünk eszünkbe sem jutott Janust fordítani. Gondoltuk, hogy azt otthon is meg lehet csinálni, amiatt nem kell külön Rómába menni. Először csak kettesben Takáts Gyulával kezdtünk csavarogni, később Klaniczay Tibor is csatlakozott hozzánk, aki éppen akkor végezte az egyetemet." (p. 122.)

Persze, hogy elvállaltuk Kardos Tibortól a Janus-fordításra vonatkozó felkérést. Valószínűleg ő is gyanakodott, hogy mi ott nem fogunk túlságosan sokat fordítani... (p. 124.)

EÖRSI, Gyula, jogász, a tulajdonjog kérdéseinek neves kutatója. 1978 és 1984 között az Eötvös Loránd Tudományegyetem rektora.

Naplóbejegyzések, Eörsi Anna szíves közlése.

1937 aug-szept. Utána következik az olasz, Kardos. Szigorú ember, de „jó pofa”. Ő az, akinél az ember nevetve, röhögve, kacagva bukik meg. Úgy szidja meg az embert, hogy az egész osztálynak, a megszidottnak, neki, a tanárnak ellenálthatatlanul nevetnie kell.

1938 okt. 13. Az olasz felelés igen érdekesen folyt le, Kardos minden 7.-et feleltette, mikor végére ért, visszafele egy eltolódással ismét minden 7.-et. Közben Vas által elnevezett „idegszüneteket” tartott. Az egész olyan volt, hogy az embernek borsódzott a háta az izgalomtól, ugyanakkor pedig halálra nevette magát. Aztán olvastuk ismét Pellicotól Két Fogoly igen-igen Szentimentális Találkozását, az egész kirántott könnyhólyag volt ellágyulászaftban.

1938 szept. 16. Kardos ismét briliánsat mondott, de táncolt az idegeinken. Minden feleltetés előtt egy fél percet lapozott, amíg dermedt halálos csend uralkodott az osztályban, mindenki fogadkozott, hogy jaj, csak most az egyszer ússzam meg.

1938. szept. 17. Mikor Kardos megkérdezte, hogy min mulat olyan jól, Havas azt felelte, hogy azon nevet, hogy felelt a teniszbajnok és a

második, de a harmadik még egész évben nem felelt. Erre Kardos: No jó, hol van hát az a bizonyos harmadik? Ernst dühösen feláll, négyesre felel, óra után pedig puhára veri Havast.

1938. szept. 23. Olaszon szenzációs eset történt. Sachselnek az a szokása, hogy ha nem készült, egyszerűen nem jön iskolába. (És ebbe otthon beleegyeznek, sőt helyeslik is!) Ma azonban eljött, és mivel nem tudta az olaszt, azt mondta, hogy fáj a feje és kiment a folyosóra. Nemsokára visszajött rettentő szenvedő arccal a tanár felé, röhögve a fiuk felé. Erre Kardos kihívta: „Na, gyere ide fiacskám, szegény kisfiam, na nesze, itt van két aszpirin, aztán tudjátok kis fiacskáim máskor hordjatok szépen aszpirint magatoknál. Te meg kis fiacskám edd meg az aszpirint, nem akarom, hogy ne tudjál figyelni szegény kisfiam.” És Sachsel kiment és szemébe dobta az orvosságot. Kardos még megjegyezte, hogy most az egyszer megkegyelmez, de máskor az aszpirin bevétele után kihívja majd felelni az illetőt.

1938 szeptember 29. Olaszon ismét politizáltunk az óra első felében. Kardos javíthatatlan pesszimista. Azután következik a továbbmenés, felelés. Azután következik egy hátborzongató óra: olasz dolgozat. Szabad témát kaptak a jelek. Napoleon életéről Manzoni nyomán. Éppen készen lettem, amikor félreverték az iskola harangjait, csengettek, légvédelmi gyakorlat.

1938. okt. 8. ...Ráadásul el is lopta valaki a tízórait, már másodszor. Erre felírtam a táblára „Fiuk én szeretem a jó tréfát, de a Gyomrom szent! Ha valakit rajtakapok, hogy eszegeti, szólok Zékány tanár úrnak.” Schleiffer. Persze az egész osztály körülállta a táblát és derült. Aztán nem engedték letörölni, bejött Kardos... elnevette magát. Egy ideig nevetett, aztán részvétét fejezte ki. Szerencse hogy ilyen kedélyes tanár látta meg.

1938 október 14. Olaszban dolgozatot javítottunk, az óra hátralévő részében Kardos politizált, ezúttal nagyon optimisztikusan. Nem lesz háború, vagy ha a magyar-cseh tárgyalások megszakadása miatt mégis lenne, a magyarok úgy elraknák azt a „felvágott hurkát”, ha ugyan a lengyelek meg nem előznének.

1939 március 21. Olasz tanár bácsink remek anekdotát mondott el Gyerekkorából. A szemléltető oktatás akkor még gyerekcipőben járt. Egyik nap vén természetrajztanárunk hatalmas répát hozott be az osztályba, hogy hajszálgökereit a tanulni vágyó ifjúságnak megmutassa. Az ifjúság azonban túl „pajkos” volt, a tanárnak túl kicsi volt a tekintélye, úgy hogy minden nebuló harapott egyet a répából, úgy hogy mire a szegény körözött répa visszaért a tanárhoz, már csak egy helyes kis csutka volt. Hű, a tanár erre dühös lett: „Ádám, gyére kiii! Mutasd még a hajszálgökéjét!” üvöltötte. Persze a répa csutkáján nincs hajszálgökér. „Négyes!!” üvöltött a tanár. Stb. stb. A fél osztály kapott jófajta szekundát. Viszont megtízóraztak. Mindenre jutott egy harapás répa.

1939 dec. 9. Olasz dolgozat volt és dolgozat közben egyszerre csak kijelenti Kardos, hogy 16 fiúnak délután ki kell mennie az Üllői útra a volt olasz kultuszminiszter előadását meghallgatni. Elkezd kijelölni a fiúkat, szörnyű az izgalom. A jelesek dolgozatírás alkalmával hátul ülnek, mi Gáborral hasalunk a padon, vadul firkálunk össze-vissza, aztán a pad alatt bujkálunk. Nyolcat kijelöl, aztán diktálja a következő mondatot. Enyhül az izgalom. Ezután újabb név következik, megint egy mondat, és következik az utolsó négy. Már 14-en megvannak. Ekkor Brillnek zseniális ötlete támad; ez okozza vesztét. Feláll és megkérdi, hogy meddig fog tartani, gondolván hogy erre Kardos azt fogja hinni, hogy már a kijelöltek között van. Tibi tanáj bácsinak azonban volt annyi esze, hogy 15-iknek őt választotta. Már 15-en vannak a 16-ból. Miközben a padon hasalok, és Kardos utoljára körülnéz, kezd engedni az izgalmam. Egyszerre azonban Bogdán elkiáltja magát: „A Schleiffert, tanár úr”. A többi harsogja utána. Így kerültem közéjük. 4-kor felkerekedtünk Brillel, odamentünk. Úgynevezett „pofafürdőt” vettünk, beszéltünk Kardossal, azután, mikor indultak felfelé a kiválasztottak a lépcsőn, elől Kardos aztán a fiuk, végül Egner, a lépcsőház fordulóján kihasználva Egner előresietését, megfordultunk katonás „hátra arc”-al és usgyé, haza. Egész jó kedvre derített ez a kis diákcsíny.

1938 március 21. Tegnap olaszórán gramofónlemezeket hallgattunk. Kardos a tanáj bácsi kijelentette, hogy olasz zenét is kell tanulnunk, ezért hozunk olasz lemezeket. Ez alatt az ürügy alatt egész órán gyönyörű olasz lemezeket hallgattunk (Traviata, Othello, Tosca, Rigoletto stb). Csupa olyan lemez, mely kilométerekre van mindenféle iskolától, de egész közel ahhoz a ragyogó éghez, mely olyan jó hangulattal tölt el mindenkit.

1940 március 7. Kardos tanáj bácsi egyszer azt mondta, hogy a mi osztályunk a kísértetek osztálya: Gellért nevet és senki sem nevettei, Preisz tud felelni és senki sem súgott neki. Kardos eme szemtelen kijelentésére lett is kísértetek órája. Tornaórán készítettük elő. Egy rajztáblára cérnát kötöttünk, feltettük a 3 méteres szekrényünk tetejére, a cérnát Bogdán Bursihoz vezettük. A katedra melletti székre is cérnát kötöttünk; ez az én padomra vezetett. Ezután jött a tábla. Három lapból áll és lapozható, mert mind a három lap egy vasrúd körül forgatható. Két lap közé tettük a szarvast (értsd WC kulcs), melyen egy pléhlemez van és iszonyúan csörömpöl, az osztályhoz közelebb eső lapra cérnát szögeztünk és elvezettük Bauerhez. Ezután a krétát akartuk kellőképpen preparálni, de már késő volt. Az osztályban szerteszéjjel vezettek a zsinórok, nem lehetett közlekedni. Az izgalom tetőpontra hágott. Hogy az események előrevessék árnyékukat, csináltam egy cédulát a már jól ismert sárga papíron teljesen szűkszavú szöveggel: KISÉRTETEK OSZTÁLYA. Bejön Kardos, vagy öt perc telik el csendes kuncogásban és izgalomban, akkor nem bírom tovább és megadom a jelet egy hangos tüsszentéssel. Ebben a pillanatban a halálos csöndbe megszólal a „halálharang”, ami nem más, mint az egyik pad leszerelt vastalapzata, amit kulccsal ütnek. Elindul a rajztábla a szekrény tetején, iszonyú csörömpölés; lezuhan. Kardos csodálkozva odanéz. Ebben a pillanatban mellette megindul lassan, megfontoltan a szék, szép lassan

csúszik a dobogó széléig, utánakap, de már késő. Lebukfencezik, és ekkor megindul a tábla lapja, a kulcs vérfagyasztó csörömpöléssel lezuhan, a tábla lapja közeledik Kardos felé. Kitor a nevetés, vége az egész órának. Hehehe, hihhi, bruhaha, zúg a jól begyakorolt kar, jobbra-balra dülünk, az egyes sarkokból egetverő röhejek indulnak el, hullámoznak, összecsapnak, Bursi kakukkozik, szól a halálharang. Nevet az osztály, nevet a cenzor, mármint Kardos. Összenéz az osztály: „Ez jó mulatság, férfimunka volt”.

KARINTHY, Ferenc, író. Századok lelence (Körkép 89, szerkesztette Hegedős Mara, Magvető Könykiadó, Budapest, 1989)

1989

További magyarázkodások helyett felsorolom az intézet akkori vagy ottlétünk alatti, jobbadán velünk nyomorgó, örökösen éhes lakóit. Kivétel talán csak Kardos Tibor professzor-igazgató, az érdemes humanizmus-kutató és családja, édes két kicsi leánya, ők viszonylag tűrhetőbb körülmények közt, tágas szolgálati rezidenciájukban éltek, smeg kell hagyni, amiben lehetett igyekeztek segítségünkre lenni. Akárcsak magyar származású titkárnője, Márta, a jeles olasz költő és műfordító, Folco Tempesti felesége.

A többiek, a jövés-menés, érkezés-eltávozás menetrendjétől ezúttal eltekintve: először is említett útitársaink, Déryék, aztán Weöres Sanyiék, a már ott lévő Lengyel Balázs és Nemes Nagy Ágnes, Szemerényi Oswald, a kiváló indogermanista, akkoriban idehaza a pártközpontban valami főmufti, ám Itáliából egyenest Nyugatra lépett le, Meller Péter barátunk, műtörténész, gyönyörű feleségével, Edinával, Margulesz Hédi, még egyetemista, a későbbi Szabolcsi Miklósné, Szilágyi Jancsi, hivatalosan János György, a telhetetlen étvágyú klasszika-filológus és régész, Szöllősy András zeneszerző nejestül, Szervánszky Péter hegedűs, Hanák Péter történész, Gábor György irodalmár, műfordító. Aztán a festők, Hantai Simon, Duray Tibor, Némedi Reigl Judit, a kis görbepúpos Böhm Poldi, egy keszeg ifjú tenorista, a nevét elfelejtettem, kevéske pénze elfogytával esténként ez elment vadászni – a largo Argentinarara macskára, csúzlival -, meglötte, hazavitte, megsütötte, mind megette, kerekecske-gombocska, merre szaladhat azóta, és nyilván még sokan mások, akikre nem emlékszem, s bizonyára sose fogok.

No meg, last but not least, Kerényi Károlyék Svájc-ból, dicsőségesen vonultak be Rómába, mint távoli névrokona, Nagy Károly, s IV. Henrik, a száműzetésből visszatérő Cola di Rienzo, Garibaldi, a feketeingesek élén masírozó Mussolini, avagy – Szerb Antal szerint – az északról begyalogló Tóth Imre, a szobrász, alias Amerigo Tot (lásd alább). Igazi főúrként a szomszédos pizzeriában, majd fagylatozóban esténként több éhenkórász magyart gazdagon megvendéget, leginkább kedvenc tanítványát, a föntnevezett Szilágyit: ma is elborzadok, ha csak reá gondolok, a reménydús filológus mennyi pastasciuttát, kocsikeréknyi pizza biancát, margheritát, romanát, napoletanát, alle vogolét, seppiét, acciughét, polpettét, salsiccét, alla cipollát, melanzanát stb. stb., hányféle és milyen tömegű gelatót, granitát kebelezett be.

Moszkvában s a csatolt országokban akkoriban hozták nyilvánosságra a Kominform határozatát, átkozták ki a jugoszláv vezetőket; közöttünk is erről folyt a szó, azon vitatkoztunk, többnyire persze lelkes forradalmárok vagy legalábbis balos ifjak, lehetséges-e, hogy e legendásan hős partizánparancsnokok árulók lettek, vagy tán azok is voltak. Kerényi csak mosolygott, szikár, csontos fejét ingatta: neki, úgymond, már régóta nem tetszik, begyében van ez a Tito, azelőtt is, most is.

Visszatérve beköltözésünkhöz, a tájékozatlanabbak kedvéért néhány szót kinti otthonunkról, a Palazzo Falconieriről, melynek első emelete még a régi időktől fogva a Pápai Magyar Egyházi Intézetnek, vagyis a klérus kollégiumának adott helyet. Impozáns épületcsoport közvetlenül a Tevere (Tiberis) partján a Via Giulia 1. alatt, ami azért különös, mert éppen a kellős közepén áll a mecénás művészetpártoló és városrendező II. Gyula szentatya által nyitott s róla elnevezett nyílegyenes utcának; máig rejtélyes előttem, minő elvek alapján számozzák Rómában a házakat, olykor úgy, mint nálunk, jobbra a páratlanok, balra a párosak (e világos és áttekinthető rendszert tudtommal Napóleon vezette be), másutt viszont körbe-körbe, vagy a jóég tudja, miként, képtelenség eligazodni.

A palota eredetileg a tizenhatodik század derekáról való, majd az Odelschalchi hercegektől egy megtollasodott sókupec, Orazio Falconieri vette meg. Ő azután dicséretes szimattal, bővítésre, korszerű kirittyentésére-felújítására nem kisebb kivitelezőt hívott meg, mint az akkor még tanonc kőfaragót, az utóbb világhírűvé vált barokk nagymestert, Borrominit (San Giovanni in Laterano, Sant'Agnese a Navona téren, Frascati satöbbi). Legnevezetesebb fönt a loggia, valóban remekmű, kétfelé tekintő, Janus-arcú szobraival. A magyar állam, a gróf Klebelsberg Kúnó miniszter meghirdette „kultúrfölény” jegyében 1927-ben vásárolta meg, első igazgatója Gerevich Tibor professzor.. Számos képzőművészünk dolgozott itt, az a bizonyos „római iskola”, Szőnyi, Pátzay, Aba Novák, Monár-C. Pál, Medveczky, Vilt, Domanovszky, Hincz és mások. Amikor már szűknek bizonyult, melléje emeleték a stílusban ízlésesen hozzáilleszkedő kisebb Palazzinát.

Ebben jelöltek ki nekünk szállást, ideiglenesen ugyan, sűrű bocsánatkérések kíséretében, a még néhány napig ott maradó lengyel Balázsékkal egy szobában. Nem vettük zokon, az időben közeli barátok voltunk, én az általuk szerkesztett Újhold munkatársa, körének beltagja. Csak az öltözés-vetkőzés jelentett némi problémát, Balázs ilyenkor az asztalterítőt Ágnes elé tartotta, így takarta előlünk, neje toalettjének mozgását követve a tágas helyiségben.

Ha megjött Budapestről a csekélyke ösztöndíjam – mert gyakran késett, abban a zavaros, koalíciós hazai bürokráciában, országos sóherságban, elseje helyett a hó tizedikén, tizenötödikén, huszadikán, olykor a legvégén -, dollárban utalták ki. Ennek hivatalos banki árfolyama igen kedvezőtlen, feketén kényszerültünk lírára beváltani: a nyilvánosan megtúrt zugbörze, amint tapasztaltabb társainktól megtanultuk, nem messze, a Piazza Colonnán volt, mely a közhiedelemmel s eleinte a mienkkel is szemben nem a téren

felmagasodó, Marcus Aurelius cézár márvány diadaloszlopáról nyerte nevét, hanem az Orsiniak esküdt ellenségei, a több hadvezért, püspököt, bíborost, még pápát is adó ősi patrícius Colonna családról.

KLEIN, Georg, magyar származású svéd sejtbiológus. Magyarul megjelent könyvei: A tudomány körül. Válogatott esszék. Gondolat, 1994; Vak akarat és önző DNS. Válogatott esszék. Magvető, 2001; Szilárd Leó tízparancsolata. Corvina, 2008; Üstökösök. Három öntörvényű élet. Corvina, 2014; Haza helyett. Memoár. Corvina, 2016.

1/10/71 A Leukaemia Research Fund Sixth Annual Guest Lecture előadása nyomtatásban megjelent (Postgraduate Medical Journal 1971, 47, 141-155) bordó vászon-kötéses, fehér-vörös címkével ellátott füzetét a következő ajánlással adta át első, hazalátogatásakor személyesen:
„Kardos Tibor professzor urnak hálás köszönettel a felejthetetlen olasz órákért a gimnáziumban* egykori tanítványa - 1/10/71 - Georg Klein
*tu sei solo colui da cu' io tolsi lo bello stilo che m'ha fatto onor” (Divina Comedia Inf. I, 85-87)

1984/2016 Georg Klein „...i stället för hemland” (Albert Bonniers Förlag, Stockholm, 1984) magyarul megjelent Georg Klein „Haza helyett. Memoár.” (Corvina, Budapest, 2016, fordította Kúnos László). Az alábbiakban idézem Georg Klein Berzsényi Gimnáziumi tanáiról, köztük Édesapámról, szóló visszaemlékezését (idézet mű, I, 21-23):

„Egyre jobban átláttunk tanárainkon. Legtöbben óvatosan evickéltek alacsony jövedelemből fenntartott kispolgári életükben, örökösen rettegtek állásuk és fizetésük elvesztésétől, amiből gyakran nagy családot kellett eltartaniuk. Többségük már megcsömörlött a tárgytól, amit tanított, gyanakvással és ellenségesen tekintettek ránk, és – anélkül, hogy igazán tudatában lettek volna – mélyről jövő meghunyászkodással viseltettek a hatalmon lévőkkel és az értékrend képviselőivel szemben. Egy részük nyíltan korrupt volt. Mindenki tudta, hogy ha jó osztályzatot akar, ajándékokkal kell kedveskednie a tanár „családjának”. Egy fiú volt csak az osztályunkban, aki soha nem hozott ajándékokat, és ennek ellenére a legjobb osztályzatokat kapta: irigykedve és csodálattal néztünk rá mindaddig, amíg ki nem derült, hogy apja a gyerekorvos ingyen kezeli a tanár gyerekeit.

Tiszteltük viszont a matematikatanárunkat, mert igazságos volt, és értett a tantárgyához. De miért látszott mindig olyan szomorúnak és visszahúzódnak? A sokk – a viszolygás és a részvét maradandó hatást kiváltó keveréke – akkor ért, amikor véletlenül megtudtam, hogy alkoholist.

Egy ragyogó kivétel azért akadt. Kardos Tibornak hívták, docens volt az egyetemen (utóbb professzor lett, reneszánszszakértő, a Római Magyar Intézet Igazgatója). Rendhagyó módon tanított, spontán volt és mesterkéletlen, felejthetetlen, sugárzó személyiség, aki mérhetetlenül szerette tárgyát, amit tanított. Hivatalos tárgya az olasz nyelv volt, amelynek tanítását a félfasiszta Magyarországon erősen szorgalmazták, amit a latin és a német után a harmadik nyelvként tanultunk. Négy évig tanított olaszra, ám négy év után sem tudtunk volna olaszul beszélgetni, még a legegyszerűbb hétköznapi témáról sem. De megismertük Dante, Petrarca, Boccaccio és mások műveit.

Elsősorban Dantét kaptuk meg tőle életre szóló ajándécul – adhat-e tanár nagyobb ajándékot a diákjainak az előttük álló vészterhes évekre? Képekről is tartott hosszú előadásokat, amelyeket még a kultúra iránt közömbös diákok is visszafojtott lélegzettel hallgattak, s amelyek során megszerettette velünk Michelangelot. Az *inspiráció* szó még ma is Kardos magyarázatát idézi emlékezetembe Ézsaiás prófétáról, aki a Sixtus-kápolna hatalmas mennyezetfreskóján a jobb fülénél suttogó angyal szavait hallgatja – vagy még inkább a képet magyarázó Kardos csillogó tekintetét.

Kardos nem rejtette véka alá megvetését az iskola, a tanterv és a többi tanár iránt. ártott vele magának, a kollégái rossz szemmel néztek rá, egyre jobban elszigetelődött. Csak a reneszánszkatatói hírneve és nemzetközileg is jelentős szakmai munkássága mentette meg a másképp gondolkodók szokásos sorsától.”

KOMORÓCZY, Géza, magyar hebraista, assziriológus, író, történész. Bírálat Benke László „The Vernacular Bibles of Italian Jewish Communities from the Middle Ages to the Age of the Ghetto: The Biblical Translation as a Stage for Polemics” c. doktori (PhD) értekezéséről (ELTE BTK Irodalomtudományi doktori iskola: Italianisztikai irodalom- és művelődéstörténet doktori program, 2012). Idézet Komoróczy professzor bírálatából:

„Egyébként bizonyára nem egyedül vagyok a t. Bíráló bizottság tagjai között, aki örömmel állapítja meg, hogy a jelen dolgozat hivatkozás nélkül is az Olasz tanszék egykori kiváló vezetőjének, Kardos Tibornak egyik kedves kutatási témáját érinti. Kardos professzor, akire magam is töretlen tisztelettel és szeretettel emlékszem, a huszita Biblia-értelmezés nyomait kutatta a magyar irodalomban. Ingoványos talajon járt, s következtetéseiről nem ebben az összefüggésben kell véleményt nyilvánítani, egy azonban biztos: helyes volt az a megfigyelés, amelyből Kardos annak idején kiindult, hogy a *heterodoxia*, az uralkodó, történetesen a katolikus, vallási felfogástól eltérő dogmatika óhatatlanul nyomokat hagy a nyelvi formában, s különösen a Biblia értelmezésében, fordításában. A kívülálló örömmel látja, hogy Kardos Tibor egykori tanszékén a dolgozat *jó helyen* készült.”

LENGYEL, Balázs, Széchenyi-díjas műkritikus, író, a Digitális Irodalmi Akadémia tagja. Két Róma, Emlékezés, 1948–1993. Balassi Kiadó, 1995. (Digitális Irodalmi Akadémia, Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2011)

1995 A hála örök fényessége (talán van ilyen?) dicsőítse Kardos Tibort, a Magyar Akadémia egykori tudós igazgatóját, hogy lehetővé tette 1948-ban az akkori szellemi kirajzást. Nem volt és nem is lesz ilyesmi soha többé, erről a politikai helyzet vagy az adminisztráció eleve gondoskodik. Ott volt közöttünk, mint mondtam már, Weöres Sándor, Károlyi Amy, azelőtt Ottlik Géza, majd utána sorban, többnyire hónapokon át Déry Tibor és felesége, Oravecz Paula, Balázs Béla, Kerényi Károly, Lukács György, Pilinszky János, Toldalagi Pál, Nemes Nagy Ágnes, Klaniczay Tibor, Veress Sándor zeneszerző, valamint Hantai Simon és Fiedler Ferenc festők, kik, úgy hallottam, idővel igen nevesek lettek. Sajnos, úgy igaz, hogy Károlyi Amyval, Takáts Gyulával, Csorba Győzővel, Szöllősy Andrásékkal és Takáts

Jenővel, no meg Böhm Lipót, Zubor Sándor festővel és a Párizsban híressé lett Hantai Simonnal vagyunk még életben. Kardos Tibor jóvoltából mégis adott velük valamit a magyar kultúra, mégha sajna nagyobb részükben eleven jelenlétük el is tűnt, fényes nevük, munkájuk megmaradt.

Kardos Tibor az akadémián előadásokat is rendezett számunkra. Többek között, kérésére Kerényi Károly vallástörténeti szempontból végigvezetett bennünket a Forum Romanumon. Kerényi lenyűgöző volt. Nem úgy, mint egyik közös vitánk alkalmából, amikor József Attila értékeit megkérdőjelezte. De erről később. Kerényi nemcsak látomásosan igyekezett élővé varázsolni a tört. romokat, a fórumok egykori birodalmi szerepét, hanem vallástörténészként felidézte a mélyen elrejtett fekete követ, melyet titkos felirat-töredékével már Cicero korában Romulus sírjának tartottak és az ősi vallás kegytárgyának tekintették. Óriási kvadrát-köveivel valahol ott volt rajta-mellette a kezdet, a ki tudja mikori. Kerényi különben 1943-ban Svájcban telepedett le s mint nemzetközileg elismert tudós vallástörténész együtt dolgozott Junggal. Levelezése Thomas Mann-nal pedig ihletője lett a József-tetralógiának: Mann és Kerényi levelezését, igaz sok-sok évvel később, még magyarul is kiadták.

LUKÁCSY, Sándor, irodalomtörténész, író.

Egy szekvencia három időben, 1990. HOLMI, digitális archívum.

1990 október A „*láttam, láttam*” sorozatok a szekvenciaképzés különleges (és igen gyakori) esetei. Ritkán idéznek fel valódi vizuális élményeket, mint Petrarca egyik levele, mely Nápoly környéki utazása látványairól számol be, a teljesült vágy örömeinek nyolcszoros felkiáltásával: „*Láttam a Vergilius leírta helyeket, láttam Avernus és Lucrinus tavát... Láttam a császárné fürdőhelyét... Láttam a Sibylla hazáját... láttam Falernus hegyét... Láttam a sziklákat, melyek gyógyerejű nedvet csöpögtetnek... Láttam a Nápolyi-barlangot... láttam a mindenünnen keresztülfúrt hegyeket...*” (Kardos Tibor fordítása). A példák legtöbbször – mint Petőfinél, Czakónál, Eötvösnél is – átvitt értelmű látásokról van szó.

SIKLÓS, Péter, Petőfi Irodalmi Múzeum.

Budapesttől a világ végi völgyig: *Lénárd Sándor regényes életútja*

1969 Rómába visszatérve különböző alkalmi munkákat vállalt. Összebarátkozott a Római Magyar Akadémia igazgatójával, Kardos Tiborral, és szerény fizetség ellenében elvállalta, hogy az intézmény orvosa lesz. Itt ismerkedett össze a magyar szellemi élet olyan kiválóságaival, mint Weöres Sándor és Károlyi Amy, Kerényi Károly, Karinthy Ferenc, Szabolcsi Bence, Nemes Nagy Ágnes, Lengyel Balázs vagy Déry Tibor. Ekkor kezdett hivatásszerűen tolmácsolni is. Francia-angol-német-olasz nyelvű kongresszusi tolmácsolást vállalt. Közben folyamatosan publikált. 1946-ban jelentette meg Molnár Ferenc *Őszi utazásának* olasz fordítását, 1947-ben jelennek meg a *Controllo della concezione e limitazione della prole* és a *De officio*

medici című orvosi, orvostörténeti szakkönyvei (az utóbbi a Római Magyar Akadémia kiadásában), ezeket 1950-ben egy, a fájdalommentes szülésről szóló és egy gyermekgyógyászati szakkönyv követi. Szülészeti és a szexuális életről szóló felvilágosító könyveket is fordított olaszra. Ezekben az években kezdi el verseinek kiadását. Első, 1947-ben megjelent kötete az *Ex Ponto*, amelyet még ugyanabban az évben követett az *Orgelbüchlein*. Ezeket Amerigo Tot rajza és fametszetei díszítik. Két év múlva adja ki az *Andrietta*, az *Asche* és a *Die Leute sagen* című köteteket. E német nyelvű füzeteket Lénárd sok helyre ajándékozza és küldi el. Verseket küld Thomas Mann-nak, aki udvarias levélben válaszol. Német nyelvű cikkeket ír a *Der Standpunkt* című folyóiratba, behatóan érdeklődik az olasz konyhaművészet, a római konyha története és jelene iránt. Kiválóan főz, vendégei erről rendszeresen beszámolnak, a legszebben, húsz év elteltével talán Károlyi Amy és Weöres Sándor: "Maga, aki majdnem minden ízt ismer, az első kortytól az utolsóig, bizonyára nem tőlünk értesül róla, hogy a gyomor emlékezete a legmaradandóbb. Amint a brazil bélyeges levelezőlapon felismerjük a Maga nevét, tüstént arany színű leves párái gyűrűznek az orrunk alatt, az itáliai hal-leves arany gyűrűi... Ó Sándor, örökéletű az a leves..."

SZIGETHY, Gábor, író. Kardos Tibor Marina lányának egykori férje, unokái - Szigethy Gabriella és Szigethy Anna - édesapja. Kortárs online: Főhajtás. W. S.

2007//9 Réges-régen, még a múlt század hatvanas éveinek végén valamikori apósom, Kardos Tibor professzor a költő társaságában idézte föl egy régi római kirándulás emlékét. 1947–48-ban Weöres Sándor és felesége, Károlyi Amy ösztöndíjasként a római Magyar Akadémia lakója volt, és 1948 januárjában, egy napfényes vasárnapon Kerényi Károly vezetésével felfedezőútra indultak a Róma környéki hegyekbe. A társasághoz Lukács György is csatlakozott, Kardos Tibor emlékezete szerint egész nap, szünet nélkül vitatkozott Kerényi Károllyal. Tusculumot, Cicero egykori otthonát akarták meglátogatni, Grottaferratán át indultak gyalogtúrára, az albanói hegyekbe. „Hegynek is beillő domb tetején fehérlett az egykori amphiteátrum omladéka, oda kellett volna felkapaszkodni. Csípős, bár a mi éghajlatunkhoz képest szelíd január volt. Méregettük a távolságot, az emelkedő szögét, életkorunkat és lehetőségeinket. Mire körülnéztem, Weöres Sándort nem láttam. Nagy lassan megindultunk a gerinc felé, s alig tettünk egy kifulladásnyi utat, amikor sebesen, mintha nem is a földön járna, megjelent, már a csúcs felől leereszkedőben, Weöres Sándor. Kiskabátban volt, s elképedve néztem rá: kerestem rajta a garabonciás köpönyeget, s fölötte valahol az égen a rohanó felhőt, amit megnyergelt. Mi magunk lemondunk róla, hogy felmenjünk arra a hegyre.”

SZILÁGYI (Sz), János György, klasszika- filológus és archeológus. Szilágyi János Györggyel készített Litván György (L) és Molnár Mariann (M) interjút az az 1956-os Intézet Oral History Archivuma részére 2003. március 11. és április 8. között. Az

interjú 2 részletben jelent meg „Egzisztenciális tudomány” címmel az Enigma c. művészetelméleti folyóirat XXII. évfolyam 2016/87 és 2016/88-as számában. Ebben kommentálja Szilágyi a Római Magyar Akadémián töltött idejét a következőképpen:

Sz.: '49-ben – hogy a Genthon (: Zsanton) történetet befejezzem – a rendszerváltás keretében, vagy akkor nem így hívták, hanem a fordulat évének, valamennyi főigazgató ellen fegyelmi eljárást indítottak, sőt rendőri eljárást, korrupció miatt. Ezek az akkor főigazgatók nagyjából a Hekler-Gerevich tanszékek tanítványai voltak: Genthon, Voit Pál, az Iparművészeti Múzeum főigazgatója, szintén Gerevich tanítvány, és mindenhol régi szakemberek voltak. Genthonra azonban semmit nem tudtak bizonyítani, a legnagyobb erőfeszítéssel sem tudtak semmit sem találni, úgyhogy elengedték., de a főigazgatóságról mindenesetre letették. Akkor a Szépművészeti Múzeum, ahol Genthont mindenki szerette és mindenki nagyra becsülte, alapított egy Modern Osztályt, ami azelőtt nem volt, ezt külön azért alapították, hogy Genthon osztályvezető lehessen. És Genthon derűsen, azt lehet mondani, hogy rezzenéstelenül viselte el ezt a változást, egyáltalán nem érdekelte, hogy főigazgató vagy nem főigazgató, és '967-ig, nyugdíjba vonulásáig ezen a modern osztályon volt. Időnként egyedül, időnként egy-egy embert beosztottak mellé, és aztán röviddel a nyugdíjazása után halt meg egy régészeti társulati vándogyűlésen. Hirtelen halála volt. Derűsen, mint azelőtt is mindig. Visszatérnék akkor '48-ra.

M.: Három hónapig volt Olaszországban.

Sz.: Három hónapig voltam, igen.

M.: Az jelentős tanulmányút volt?

Sz.: Ez nagyon jelentős volt, mert akkor már mint a Szépművészeti Múzeum antik gyűjteményének az alkalmazottja voltam ott, és én kötelességtudó ember vagyok, úgyhogy azt mondtam, akkor én ezt most megtanulom. Úgyhogy a három hónapot...

M.: És hol volt?

Sz.: Két hónapot voltam Rómában, egy hónapot Nápolyban és Firenzében. Ezek a legnagyobb olasz gyűjtemények.. A Magyar Akadémián laktunk. Én reggel kilencre ott voltam a múzeumokban, zárásig tanultam a múzeumot.

M.: Mit jelent az, hogy tanulta a múzeumot?

Sz.: Hogy néztem a tárgyakat. A római múzeumoknak van egy négykötetes földolgozása, amelyben darabonként föl vannak dolgozva tudományosan a kiállított tárgyak, mindegyik feldolgozását ott előtte elolvastam. Majd zárás után, öt órakor átmentem a Német Régészeti Intézet könyvtárába, amelyik a világon a legjobb régészeti könyvtár, és még hozzáolvastam a látott a darabokról.

L.: Ahová most is jársz.

Sz.: Ahová most is járok, most már mint tagja az Intézetnek. Akkor a Római Magyar Akadémián rendkívül élénk élet volt. Az utolsó ilyen éve volt egyébként, mert ott ért Tito kitagadásának a híre, és jött vasfüggöny. Rengeteg író, költő, tudós, zenész volt ott, a kis épületet akkor még rendeltetésszerűen képzőművészek foglalták el, műteremlakások voltak benne. Nagyon sokakkal ismerkedtem ott meg, és nagyon sokan voltak, akit már ismertem, Weöres Sándor volt ott, Fülep Lajos, Jékely, szóval jöttek-mentek az emberek.

L.: Lukács György is volt ott egy időben, találkoztatok ott?

Sz.: Nem. Ott volt akkor Hantai Simon akiből később Párizsban nagy művész lett, és az egyik vezető francia festőként tartják számon. Nagyon jó társaság volt, Kardos Tibor volt az igazgatója, természetesen párttag. Meller Péter felesége volt a titkára, Meller Péter ösztöndíjas volt. Sok mindenki volt ott, többek között Szemerényi Oszvald. Na, itt megállnék egy percre. Én őt még az egyetemről ismertem, talán négy évvel járt fölöttem, de nagyon jóban lettünk. Szemerényi a legnagyobb mértékben elutasította egészében a Gömböstől kezdve történeteket Magyarországon.....”

THIENEMANN, Tivadar, irodalomtörténész, germanista, nyelvpszichológus, egy.-i tanár, az MTA tagja (1923).

OSzKK, FOND 152. 8. doboz, sárga mappa Szerb Klári felirattal

Thienemann Tivadar levele Szerb Klárihoz, 1975. január 21.

„(...) Kérdezed Kardos Tibort. Ugy látom, tudod, hogy volt köztünk közeli kapcsolat. Elmondom, hogy történt. Pécsi tanár koromban bár minden vallási kapcsolattól tartózkodtam, eljött az egyetemre egy lutheránus pap. Nevére emlékszem – Baldauf, Bonyhádon vagy Szekszárdon, valahol ott volt pap. Elmondta, hogy jár hozzá egy már nem emlékszem törvénytelen vagy árva, kis zsidó fiú, reggelenként, csizmában, hozza a tejes köcsögöt. Nagyon megszerette a fiút, az egyháza gondoskodik most iskoláztatásáról. De ehhez pénz kell. Ezért jött hozzám mint lutheránushoz, aztán Pekár Mihályhoz, hogy járuljunk hozzá a nevelési költségekhez. Ketten, lutheránusok a pécsi egyetemen, hozzájárultunk az ismeretlen, értelmes fiú neveléséhez. Eljött aztán egy nap a pap bejelenteni, hogy pártfogoltja érettségizett, most már vegyük föl az egyetemre és gondoskodjunk róla. El kell mondanom: az első naptól kezdve megszerettem Tibort. /Talán mert nem voltam házas és nem volt Johnny fiunk./ Elláttuk mindennel, ösztöndíjjal, stb.-vel. Szorgalmas diák volt. Disszertációjának témája a magam gondolata volt, a terjedelmes munkát kinyomtattam, a költséget magam viseltem. Büszke voltam rá, de ezzel vissza is vonultam tőle, nem akartam befolyásolni, de boldogan láttam, ha tehettem segítettem, habilitációját és előrehaladását, de tartózkodtam a vele való gyakori érintkezéstől. Tudtam, hogy politikailag más uton halad. De ő volt az egyetlen, akinek előre megmondtam, senki másnak, hogy emigrálni fogok. Mikor a fakultás megválasztott volna Hajnal után dékánnak és nem fogadtam el, csak Tibor tudta az igazi okát. {4} Mivel tudott elutazásomról, előtte való este eljött hozzám, lebeszélni-bucsúzni. Szinte szó szerint emlékszem beszélgetésünkre. Az Apponyi tér I. számú Kir. Bérház első emeleti erkélyén ültünk és Tibor faggatott. Emlékszem, magyaráztam neki, tudtam, hogy párttag, nincs semmi ideológiai kifogásom a párt ellen, de nyugat-európai vagyok, már nem tudok átállni keleteurópára. Az orosz nyelv és kultúra számomra idegen. Ezt az álláspontomat kifejtettem pár nappal ezelőtt kari ülésen, mikor indítványt terjesztettem elő Lukács György meghívására az esztetikai tanszékre. Lukács a legmagasabb nyugati irodalmi kulturát képviseli. Tibor ellenkezett – „Ne hamarkodjunk el a dolgot. Nemsokára lesz nyugati kommunizmus. Párizsban, és aztán Togliatti, stb. Szeretettel, érzelmesen bucsúztunk. Aztán nem volt köztünk semmi további kapcsolat. – De aztán történt valami. Blázsik Karcsi jóbarátunk, most nagysikerű new yorki tüdő(?)sebész, Pestre utazott. Karcsi, Tibor, Grandpierre elválaszthatatlan barátok voltak Pécsen. Később Pesten csatlakozott hozzájuk Bóka Laci. Ez egy nagyszerű szellemi együttes volt. Szóval Karcsi vitt tőlem Tibornak szeretetteljes üzenetet. Tibor Karcsit nem fogadta. Eltagadta magát, kitért előle. Ez nekem nagyon fájt és elszomorított. Többet nem is kerestem Tiborral a kapcsolatot.”

Ez válasz Szerb Antalné 75-jan-14.-i levelére:

Szerb Klári Nagy Péter kérdését tolmácsolja Th.-nak, nincs-e olyan alakja a magyar irodalomtudománynak, akiről kedve lenne írni az It-be:

„(...) Engem viszont érdekelné, mit tartasz Te Kardos Tiborról, s jaj Istenem! – a „Troslosról”, alias Turóczi Trostlerről?”

Még egy dologra emlékszem (de ezt sajnos nem sikerült visszakeresnem a hagyatékbán): Th. valahol-valakinek elmesélte, hogy Kardossal (Pécsen? Vagy már Pesten) mások előtt úgy tettek, mintha nem ismernék egymást, és ez nagyon humoros játék volt.

TOT, Amerigo, szobrászművész. Magyarul megjelent ismertető róla: Amerigo Tot. Párhuzamos konstrukciók (Ludwig Múzeum, Budapest, 2009). Benne Tot életrajza: 1947-ben Kardos Tibor, a Római Magyar Akadémia (Collegium Hungaricum) akkori igazgatója Renato Guttuso mellett Amerigo Totot is felkéri, hogy legyen az intézmény művészeti tanácsadója. Ebben az évben illusztrációkat (fametszeteket) készít Lénárd Sándor „Ex Ponto” és „Orgelbüchlein” című kötetéhez. Szintén ekkor találkozik Lukács Györggyel, aki Magyarországra invitálja. Ezekben az években, részben pénzszerzés okából, de alapvetően nyughatatlan, változatosságra vágyó természete miatt belekóstol az autóversenyzésbe, filmszerepeket vállal, sőt szigonyos vadászattal is foglalkozik.

TÜSKÉS, Tibor, író, kritikus, irodalomtörténész, szerkesztő.

Tüskés Tibor: Két Pilinszky-dokumentum, Napkút Kiadó.
www.napkut.hu/naput_2002/2002_03/071.htm

2002 Két éve ért véget a második világháború. A naptár még az úgynevezett koalíciós időket, a „fordulat éve” előtti állapotokat mutatja. Újra megnyílnak az ország kapui, ismét lehet külföldre utazni. A külhoni magyar kulturális intézetek is újrakezdi működésüket. A magyar kultuszminisztériumban Sötér István vezetésével külön osztály foglalkozik a külföldön működő magyar intézetekkel, valamint a magyar értelmiségiek külföldi ösztöndíj ügyeivel és külföldi utaztatásával. A római Magyar Intézet, a Collegium Hungaricum 1947 őszétől kezdve számos magyar író, képzőművészt és tudóst lát vendégül, illetve fogad ösztöndíjas egyetemistákat. A meghívásokban döntő szava Kardos Tibornak, a római Magyar Intézet igazgatójának volt.